

כרת את הנכשל בהן, ואומר הכתוב קודם הפסוקים של עריות:

”ושמרתם את חקתי ואת משפטי, אשר כג-ב יעשה אותם האדם וחי בהם”. [שם ה] וסמיך ליה “לא תקרבו לגלות ערוה”.

הרי שמי שיושב ואינו מגלה ערוה, הכתוב קוראו עושה מצוה, וכתוב בו “וחי בהם”, כדרך שהעניש בכרת את מי שעושה עבירה.⁽¹⁵⁾

הא למדת, שכל היושב ולא עבר עבירה, נותנין לו שכר כעושה מצוה.

וכל זה דווקא במי שבאה עבירה לידו, וכבש את יצרו, כמו שמצינו ביוסף הצדיק.

רבי שמעון בר רבי אומר: הרי הוא אומר

על אחת כמה וכמה שתנתן לו נפשו, שיוסיפו לו על חייו.⁽¹²⁾

שהרי מדה טובה מרובה ממדת פורענות פי חמש מאות, שבמדת פורענות כתיב [שמות כ] “פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים”, ובמדה טובה כתיב [שם] “עושה חסד לאלפים”. ופירש בתרגום לאלפי דורות. אם כן, ארבעה דורות כנגד אלפיים דורות⁽¹³⁾ [כי מיעוט רבים של “דורות” הרי הוא שנים], היינו אחד מחמש מאות.⁽¹⁴⁾

רבי שמעון אומר: ממקומו הוא למד. מחייבי כריתות אנו למדין דבר זה, שאפילו היושב ולא עבר עבירה, זוכה לשכר השקול כנגד עונש העבירה.

שנאמר בעריות, “כי כל אשר יעשה מכל התועבת האלה, ונכרתו הנפשות העושות”, וגומר. [ויקרא יח, כט] הרי שחייב הכתוב

התורה נבראת ב' אלפים שנה קודם העולם, ותיב “דבר צוה לאלף דור”, שהוא תקע"ד דורות קודם העולם, שמע מינה שכל דור ודור הוא שתי שנים וי"ט שעות וב' שלישים וי"ד חלקים, וזה הוא דור, עכ"ל.

14. ובאבן עזרא על התורה שם, פירש לאלפיים כפשוטו, עד סוף כל הדורות, וז"ל: ועושה חסד לאלפים, והטעם אין קץ והוא לעולם ועד, וזה הדבר יתפרש לשני ענינים, האחד, שהשם יעשה חסד לאוהביו שתעמודנה נשמותם לעולם לאלף אלפי דורות, והשני, כי השם יעשה טוב לבניהם שהם כמותם עד אין קץ. ע"כ.

15. לפי פירוש הרע"ב, וכן פירשו הריטב"א והנמוקי יוסף, אבל המהרש"א פירש שרבי שמעון קאי על האמור בראש המשנה עיי"ש.

ממיתת בית דין על ידי מלקות, על פי שיטת הרמב"ם שמלקות עם התשובה הם שפוטרים מכרת, ולכן רק מכרת נפטר על ידי מלקות ותשובה, כיון שהתשובה מועילה בעונש שהוא בידי שמים לפוטרו ממנה. אבל למיתת בית דין אינו מועיל, לפי שאין תשובה מועילה לגבי בית דין של מטה, ועל ידי המלקות בלבד אינו נפטר.

12. נמוקי יוסף

13. בשפתי חכמים על התורה שם, הביא בשם ה"קיצור מזרחי", שאין לפרש אלפיים דור כפשוטו, כיון שאין כל ימי עולם כי אם ששת אלפים שנה, ולא יגיע העולם מתחילתו ועד סופו אפילו לאלף דור. ואם כן יש לפרש שהקרא לא בא להשמיענו אלא שיעורה של מדה טובה. אבל בתוספות חדשים במשניות כתבו בשם מהרש"ח: ומצאתי בהקדמה של בה"ג שכתב,

אין בית דין של מעלה נפרעין, דברי רבי חנניה בן גמליאל.

אמר רבי יוחנן: חלוקין עליו חבריו רבנן על רבי חנניה בן גמליאל, שסובר שנפטר על ידי מלקות מכרת, וסוברים שאינם נפטרים בכך.

אמר רב אדא בר אבהה: אמרי בי רב: תנינן, שנינו לדבר זה שאמר רבי יוחנן, במשנה במגילה [ז, ב], שמוכח שם, כי חלוקים רבנן על רבי חנינא בן גמליאל.

דתנן: אין בין שבת ליום הכפורים, אלא שזה זדונו בידי אדם, שעבירה בזדון על מלאכת שבת יש בה מיתת בית דין, וזה, יום הכיפורים, זדונו בהכרת.

ואם איתא שרבנן דמתניתין שם סוברים כרבי חנניה בן גמליאל, שנפטרים על ידי מלקות גם מחיוב כרת, אם כן, אידי ואידי בידי אדם הוא! אף ביום הכפורים, כיון שיש מלקות על הלאו שבו, ובית דין שמלקים אותו על עשיית מלאכה פוטרים אותו מכרת, נמצא שעונשו בידי אדם! אלא ודאי, רבנן חולקים על רבי חנניה בן גמליאל, וסוברים שהמלקות שמקבל בידי אדם, אינן פוטרות אותו מעונש כרת בידי שמים

”רק חזק לבלתי אכול הדם. כי הדם הוא הנפש”, וגומר [דברים יב, כג].

ויש ללמוד בקל וחומר: ומה אם הדם, שנפשו של אדם קצה ממנו, הפורש ממנו מקבל שכר, שנאמר בפרשת דם “למען ייטב לך ולבניך אחריו עד עולם, כי תעשה הטוב והישר בעיני ה' אלהיך” [שם כח].

גזל ועריות, שנפשו של אדם מתאוה להן לעריות ומחמדתן לגזל, הרי הפורש מהן, על אחת כמה וכמה שיוכה בשכר לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות.

רבי חנניא בן עקשיא אומר: רצה הקב"ה לזכות את ישראל כדי שיהיו מקבלין שכר כמה שמונעים עצמן מן העבירות, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, כגון פרשת שקצים ורמשים, אף על פי שבלאו הכי לא היו אוכלין אותו, שנפשו של אדם קצה בהן, שנאמר “ה' חפץ למען צדקו”, היינו שרוצה להצדיק את ישראל, לפיכך “יגדיל תורה ויאדיר”¹⁶ [ישעיה מב, כא]:

גמרא:

שנינו במשנה: כל חייבי כריתות שלקו מלקות בבית דין, נפטרו מידי כריתתם ושוב

ובעשותו אותה המצוה תהיה נפשו באותו מעשה, וממה שיוורה על העיקר הזה, מה ששאל רבי חנניא בן תרדיון [בעבודה זרה יח, א] מה אני לחיי העולם הבא והשיבו המשיב כלום מעשה בא לידך, כלומר נודמן לך לעשות מצוה כהוגן, השיבו כי נודמנה לו מצות צדקה על דרך שלמות ככל מה שאפשר וזכה לחיי העולם הבא, ופירש הפסוק [ישעיה מב] “ה' חפץ למען צדקו,

16. הרמב"ם בפירושו המשניות כתב: בעקרי האמונה בתורה כי כשיקיים אדם מצוה מתרי"ג מצוות כראוי וכהוגן ולא ישתף עמה כוונה מכוונות העולם בשום פנים אלא שיעשה העושה לשמה מאהבה, כמו שבארתי לך, הנה זכה בה לחיי העולם הבא, ועל זה אמר רבי חנניא כי המצוות בהיותם הרבה אי אפשר שלא יעשה אדם בחייו אחת מהם על מתכונתה ושלמותה,

רב אשי אמר: אפילו תימא שהמשנה במגילה רבנן היא, שמחייבים מלקות בחייבי כריתות, בכל זאת אין להוכיח משם שחלוקין חכמים על רבי חנניה בן גמליאל, לפי שכך יש לפרש את המשנה שם:

זה [שבת], עיקר חומר זדונו בידי אדם. וזה [יום הכיפורים], עיקר חומר זדונו בכרת בידי שמים, ומיהו אם התרו בו, ולקה, נפטר מכרת.

אמר רב אדא בר אהבה אמר רב: הלכה כרבי חנניה בן גמליאל, שנפטר מכרת אם לקה. (17)

אמר רב יוסף: מנין יודעים שהלכה כרבי חנניה בן גמליאל? הרי עונש כרת הוא בידי שמים, וכי מאן סליק לעילא, ואתא ואמר! מי עלה לשמים וחזר משם, והעיד לנו שהחייב כרת אינו נענש מן השמים אם לקה בידי בית דין?!

אמר ליה אביי: אלא הא דאמר רבי יהושע בן לוי, שלשה דברים עשו בית דין של מטה והסכימו בית דין של מעלה על ידם.

האם גם כאן תטען: מאן סליק לעילא, ואתא ואמר? מי עלה לשמים וחזר משם ואמר לרבי יהושע בן לוי שבית דין של מעלה

רב נחמן [בר יצחק] אומר: אין ראה מהמשנה שם במגילה, אלא אפשר לומר שרבנן לא חלוקים על רבי חנניה בן גמליאל, והמשנה במגילה, הא מני, רבי יצחק היא, דאמר לעיל [יג, ב] מלקות בחייבי כריתות ליכא. שאין מלקין על לאו הניתן באזהרת כרת, אפילו אם התרו בו למלקות.

אבל לדידן, שלוקים על חייבי כריתות, יתכן לומר שהמקבל מלקות נפטר בכך מחיוב הכרת.

דתניא: רבי יצחק אומר, כל חייבי כריתות של עריות, בכלל "ונכרתו הנפשות העושות" האמור בפרשת עריות, היו.

ולמה יצאת כרת באחות? מדוע חזר ושנה הכתוב חיוב כרת באיסור ערות אחותו, בפרשת קדושים תהיו "ואיש כי יקח את אחותו"?!?

לדונו בכרת, ולא במלקות. כדי לומר שאין בהם עונש אחר אלא כרת לכדו, אפילו אם התרו בהן.

ורבי יצחק הוא זה שאמר את המשנה במגילה, שדבר אשר זדונו כרת עונשו בידי שמים בלבד ולא בידי אדם, שאינו ענוש אלא כרת, ולא מלקות.

האדם לחיי העולם הבא.

לצדק את ישראל, למען כי יגדיל תורה ויאדיר, ע"כ.

17. כתב הערוך לנר, שגם לדידן יש בזה נפקא מינה למעשה, שמי שחייב כרת אפילו כשאין מלקות נקרא רשע ופסול לעדות, ובזה שפסקנו שנפטר מכרת על ידי המלקות, הוכשר לעדות משלקה.

ובדרשות הר"ן דרוש י' כתב: אמנם בעשיית מצוה אחת לבדה על השלמות כל ימיו יזכה בה לחיי העולם הבא אבל לא יהיה כן בכל המצוות וכו', ואין ספק שיש קצת מצוות שהן גדולות הערך ורבות הגמול עד שבמעטות מהן יזכה

הסכימו על ידם?!

אלא התיירוץ על כך הוא, **שקראי קא דרשינן** [אנו דורשים כן מהפסוקים].

הכי נמי, כאן לגבי כרת, יש לתרץ, **שקראי קא דרשינן** [שדורשים מהפסוקים] שנפטר על ידי מלקות מכרת.

גופא: אמר רבי יהושע בן לוי: שלשה דברים עשו בית דין של מטה, והסכימו בית דין של מעלה על ידם.

[אלו הן]:

א. אמרו שחייבים **במקרא מגילה**.

ב. **ושאילת שלום [בשם]**.

התירו לאדם לשאול בשלום חבריו בשם ה', כגון "ישים ה' עליך שלום", ואין בו משום מוציא שם שמים לבטלה.

פירוש אחר, שחייב אדם לשאול בשלום חבריו בשם ה'.

[גם ואנו גם מזכירים את השם, לפי ש"שלום" הוא גם כן משמותיו של הקב"ה, דכתיב [שופטים ו] "ויקרא לו, ה' שלום!" דהיינו שקראו שלום, שהוא שם ה'].

ג. **והבאת מעשר אל לשכת בית ה'.**

עזרא הסופר קנס את הלויים לפי שלא עלו עמו, וצוה להביא את כל המעשרות אל

לשכת בית ה', והיו מחלקים את המעשר ראשון, המגיע ללויים בלבד, לכהנים וללויים בשה, כמו שנאמר בעזרא [נחמיה י], "והיה הכהן בן אהרן עם הלויים, במעשר הלויים".

וגם חזקיהו עשה כן, שהכין לשכות להביא לשם את כל המעשרות, מפני שיש שהיו מזולזלין בנתנת מעשרותיהם, ויש שהיו נותנים אותם למי שאינו הגון, ולכן הכין לשכות להביא שם המעשרות, כדי שלא יקבלום הלויים שהיו עובדי עבודה זרה, כמו שנאמר בדברי הימים [ב לא] "ויאמר חזקיהו להכין לשכות בבית ה'. ויכינו, ויביאו את התרומה והמעשר".

והוא גם תיקן להעלות לירושלים מעשר ירק ומעשר אילן [על אף שמדאורייתא אין חייבים בהם, כי מן התורה אין חיוב של תרומות ומעשרות אלא בדגן תירוש ויצהר], כדכתיב [בדברי הימים ב לא, ה] "וכפרוץ הדבר", שנתחזקה וגברה תקנתו של חזקיהו, "הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש, וכל תבואת שדה". ומפרשת הגמרא בנדרים, מאי "וכל תבואת השדה"? לאיתווי פירות האילן וירק, שאין עושין גורן מהן.

והסכימו על ידם בית דין של מעלה, כמו שמוכח מהפסוקים:

א. על **מקרא מגילה** הסכימו בית דין של מעלה, **דכתיב [אסתר ט'] "קיימו וקבלו היהודים, קיימו למעלה, מזה שקבלו למטה.** (18)

צחות אמרו [בירושלמי מגילה פ"ב ה"ה] כל הכתובים יבטלו ומקרא מגילה לא תבטל, ולא

18. כתב המאירי: מקרא מגילה, העיד רוח הקודש עליה שלא תבטל קריאתה לעולם, דרך

בביתי, ובהנוני נא בזאת אמר ה' צבאות, אם לא אפתח לכם את ארובות השמים, והריקותי לכם ברכה עד בלי די". ומשמע שהסכימו בית דין של מעלה על ידם. (20)

ומבאר הגמרא: מאי "ברכה עד בלי די" שכתוב שם בסוף הפסוק?

אמר רמי בר רב: הברכה תהיה עד שיבלו שפתותיכם מלומר די.

אמר רבי אלעזר: בג' מקומות הופיע [נגלה] (21) רוח הקודש בפרהסיא.

א. בבית דינו של שב. ב. ובבית דינו של שמואל הרמתי. ג. ובבית דינו של שלמה. (22)

וכמו שמוכח מהפסוקים:

א. בבית דינו של שב נגלה רוח הקודש, דכתיב [בראשית לא] לגבי תמר, כאשר הביאה לבית דין של שם (23) לפסוק את דינה לשריפה על שזינתה, "ויבר יהודה [את

ב. ועל שאילת שלום בשם, הסכימו בית דין של מעלה, דכתיב [רות ב'] "והנה בועז בא מבית לחם, ויאמר לקוצרים: ה' עמכם". ואומר [שופטים ו'] "ה' עמך, גבור החיל".

ומקשינן: מאי ואומר מדוע צריך להביא פסוק נוסף, והרי אדם גדול כבועז לא היה אומר אם לא שידע שהקב"ה הסכים על כך לפני כן. (19)

ומתריצין: וכי תימא, שמא תדחה ותאמר כי אמנם היה בועז אדם גדול, בכל זאת, שמא בועז הוא דעביד מדעתיה, ואולם משמיא לא אסכימו על ידו, לכן הביאו את הפסוק הנוסף, תא שמע, ואומר, שהמלאך אמר לגדעון, "ה' עמך גבור החיל". ומזה שהמלאך אמר לגדעון שאילת שלום בשם ה', משמע שבית דין של מעלה הסכימו על כך.

ג. ועל הבאת מעשר ללשכת בית ה', הסכימו בית דין של מעלה, דכתיב [מלאכי ג'] שאמר להם הנביא לישראל "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר, ויהי טרף

המעשרות, או שנתנום למי שאינו הגון.

21. פירוש אחר הביא הריב"ן "הופיע" - נשמעה בקול גדול

22. עיין בעיון יעקב שפירש, שאף על פי שאצל כל שלשה היושבים בדין שכינה שורה ביניהם כמו שנאמר "אלוקים נצב בעדת קל" מכל מקום אינו מופיע בפרהסיא, ובג' מקומות אלו ניתן הקול בפרהסיא לפי שאלו הג' היו צריכים פרסום.

23. שם לא היה חי באותה שעה שהרי מת, אלא

שיבטל ספר מן הספרים הנאמרים כנבואה או ברוח הקודש, אלא כך הוא אומר שאפילו תבטל קריאתם בצבור, מקרא מגילה זו לא תבטל, שעיקר תקנתה לקריאת צבור היתה, ע"כ.

19. ריטב"א

20. והריטב"א ביאר, שתקנת חזקיה היתה, שיביאו כל אחד מעשרותיו לאוצר ידוע, ויהיה נחלק שם על ידי בית דין, וזאת, אף על פי שהתורה נתנה טובת הנאה לבעלים, שזכותו לתת לכל כהן שירצה, כדכתיב "ונתת ללוי". ועשה כן מפני שהיו אנשים שזלזלו בנתינת

החותמת ואת הפתילים] ויאמר, צדקה ממני, שממני נתעברה.

אלא יצאת בת קול ואמרה: אני ע-ד בדבר זה.

וקשה, מנא ידע יהודה שהעיבור הוא ממנו, דלמא כי היכי דאזל איהו לגבה, כשם שהוא הלך אצלה, אזל נמי אינש אחרינא לגבה, אולי גם אדם אחר הלך ובא עליה, וממנו נתעברה.

ג. בבית דינו של שלמה נגלה רוח הקודש: דכתיב [מלכים א' ג'] במשפט שלמה "ויען המלך [שלמה] ויאמר תנו לה את הילד החי והמת לא תמיתוהו [כי] היא אמו".

אלא, יצאת בת קול ואמרה: ממני ימצאו כבושים! משמים יצאה גזירה זו, לפי שיהודה היה מלך והיא היתה צנועה בבית חמיה, לכן יצאה הגזירה שיצאו מהם מלכים, שני בנים הללו, לכבוש את העולם. שהרי עתידים דוד ומשיח לצאת ממנה.

וקשה, מנא ידע, דלמא איערומא מיערמא? אולי היא ידעה את כוונתו של המלך שלמה שרוצה לראות מי היא האשה מרחמת על התינוק, והתכוונה להערים עליו, ועשתה את עצמה מרחמת.

ב. בבית דינו של שמואל נגלה רוח הקודש, דכתיב [שמואל א' יב],

אלא, יצאת בת קול ואמרה: היא אמו! אמר רבא: יש לפרוך את הראיות שהופיעה רוח הקודש במקומות האלו:

"הנני ענו בי נגר ה' ונגד משיחו, את שור מי לקחתי?!"

א. ממאי שנגלתה רוח הקודש בבית דינו של שם? דלמא, יהודה, כיון דחשיב ירחי ויומי ואיתרמי. הוא חישב את ימי עיבורה, ויצא החשבון בדיוק לפי התאריך שהוא בא עליה, לכן אמר להחזיק אותה למעוברת ממנו, שהוא מהבועל הידוע, ולא לחשוש לבועל אחר, שאינו ידוע, שהרי דחזינן, מחזקינן. [מחזיקים דבר לפי מה שידוע ונראה]. דלא חזינן, לא מחזקינן. [אין מחזיקים דבר שאין ידוע ונראה].

ויאמרו: לא עשקתנו ולא רצותנו!

ויאמר: עד ה' ועד משיחו כי לא מצאתם בידי מאומה!

ויאמר: עד"

ב. וכן לגבי שמואל נמי, מנין שנגלה שם רוח הקודש? אולי מה שכתוב "ויאמר" בלשון יחיד, משום דכולהו ישראל קרי להו בלשון יחיד [כל ישראל נקראים בלשון יחיד], דכתיב [ישעיהו מה] "ישראל נושע בה", בלשון יחיד.

ומקשה הגמרא: מדוע אמר הכתוב "ויאמר עד" בלשון יחיד? והרי ישראל ענו לו, וכמו שכתוב קודם לכן, "ויאמרו לא עשקתנו" בלשון רבים, ואם כן, גם כאן "ויאמרו עד" בלשון רבים, מיבעי ליה למימר!

ומוכח מלשון זו, שלא בני ישראל ענו כך,

היה בית דין של אחריו מבניו ותלמידיו, ונקראת בית דין של שם, כמו בית שמאי ובית הלל.

ומאיתם וארבעים ושמונה מתוכם, הם עשה, כנגד מנין איבריו של אדם, שכל אבר ואבר אומר לו עשה מצוה (25).

אמר רב המנונא: מאי קרא? —

[דברים לג] "תורה צוה לנו משה מורשה"

"תורה" — בנימטריא שית מאה וחד סרי כד-א חוי, [שש מאות ואחד עשרה] שהם מנין המצוות שנמסרו לכלל ישראל מפי משה רבינו.

שהרי שתי המצוות, אנכי, ולא יהיה לך, מפי הגבורה שמענום, דכתיב "אחת דיבר אלהים ושתים זו שמעתי". כלומר: אנוכי, ולא יהיה לך.

וביחד הם שש מאות ושלוש עשרה מצוות.

[סימן המשמ"ק ס"ק]:

ג. וכן אצל שלמה נמי, מנין שנגלה אצלו רוח הקודש? אולי הוא ידע שזאת האם, מדהא [מזה שהאם הזאת] קא מרחמתא [ריחמה על התינוק] וחה [והאם השניה] לא קא מרחמתא [לא ריחמה], ואם האם שריחמה רק הערימה עליו שמרחמת, אם כן האם השניה היא אמו, ומדוע לא ריחמה על התינוק, אלא מוכרח שהאם שריחמה לא הערימה.

אלא, אין ראיות מהפסוקים שנגלה שם רוח הקודש, ורק גמרא — יש קבלה על כך.

דרש רבי שמלאי:

שש מאות ושלוש עשרה מצוות נאמרו לו למשה בסיני (24),

שלוש מאות וששים וחמש מתוכם, הם לאוין, כמנין ימות החמה שכל יום ויום מימות החמה מזהיר עליו שלא לעבור איסור.

ריב"ן.

שלשון נצטוו ישראל משמע שהחובה על כל ישראל לקיים תרי"ג מצוות, וכן מוכח מלשון המדרש [תנחומא פ' כי תצא] שכל אבר וכל יום אומרים לו לאדם שיעשה בו מה שמגיע לחלקו, או שלא יעשה בו מה שהוא בחלקו, וקשה שהרי יש הרבה מצוות שאינן על היחיד אלא על הציבור, וכן יש הרבה מצוות שתלויות בפעולה מסוימת, ואפשר שלא יגיע האדם לקיומם, בהעדר הפעולה ההיא, וכמו המצוות שנצטוונו בעבד עברי ועבד כנעני וארבעה שומרים, והעשים והלא תעשים שבנוזר ומצורע, ומצוות הכהנים וטמאים, וזולתם אלו, הרבה מצוות שאין האדם בא לחיובן.

ותירץ, שהיות וישראל נעשו ערבים זה לזה, והם נענשים ונתפשים זה בעון זה, אם כן נמצא

24. בספר מעלות התורה [לר' אברהם אחי הגר"א] כתוב: ושמעתי מאחי הגאון ז"ל שורש הדבר, שבודאי אין לומר שלא יכנסו תחת גדר המצוות רק תרי"ג ולא יותר וכו', אלא באמת כל דבור ודבור בתורה שיצא מפי הגבורה הוא מצוה בפני עצמו, והנה באמת המצוות רבו ועצמו מאוד עד אין מספר וכו', ועל זה אמר דוד המלך עליו השלום, "לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאוד", ומה שהוזכר תרי"ג מצוות אינם אלא שורשים, אבל הם מתפשטים לענפים הרבה ע"כ.

25. הקשה המבי"ט בקרית ספר [בהקדמה],